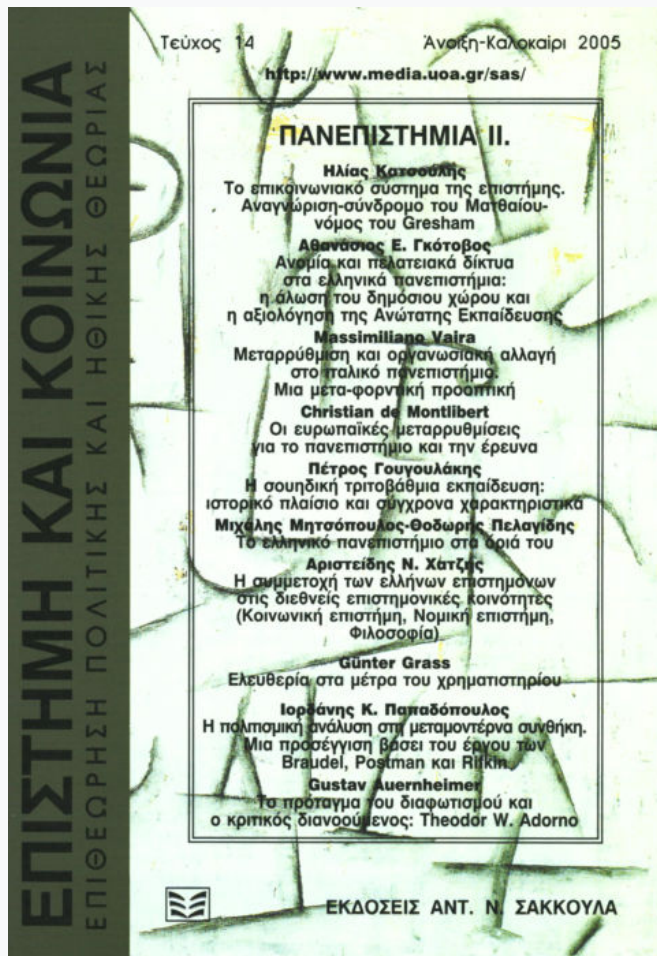

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 14 (2005)

Πανεπιστήμια II

David N. Smith: Who Rules the Universities? An Essay in Class Analysis

Αγγελική Καρατζαφέρη

doi: [10.12681/sas.482](https://doi.org/10.12681/sas.482)

Copyright © 2015, Αγγελική Καρατζαφέρη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καρατζαφέρη Α. (2015). David N. Smith: Who Rules the Universities? An Essay in Class Analysis. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 14, 267-272. <https://doi.org/10.12681/sas.482>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ

David N. Smith: *Who Rules the Universities? An Essay in Class Analysis*, Monthly Review Press, Νέα Υόρκη 1974, 295 σελ.

Πρόκειται για μια κλασική μελέτη στην οποία ο συγγραφέας, περιγράφοντας τον ταξικό χαρακτήρα των πανεπιστημίων επιχειρεί να απαντήσει στο ερώτημα: 'Ποιος διοικεί τα πανεπιστήμια των ΗΠΑ;' Το βιβλίο εγείρει επίκαιρα ερωτήματα που αφορούν την ανεξαρτησία του πανεπιστημιακού θεσμού, τον προσανατολισμό της έρευνας και του προγράμματος σπουδών, την κοινωνική διάσταση της θέσης των φοιτητών και των αποφοίτων. Για να απαντήσει στα ερωτήματα ο Smith, βασίζει την επιχειρηματολογία του στην αποδοχή της υπόθεσης της ύπαρξης μιας κοινωνικής ομάδας με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, η οποία έχει τη δύναμη να ευθυγραμμίζει τους στόχους της Ανώτατης Εκπαίδευσης με τις δικές της ανάγκες. Τα μέλη της άρχουσας τάξης (ruling class), όπως την ονομάζει, έχουν αναλάβει ηγετικό ρόλο έναντι των υπολοίπων τάξεων, με το πανεπιστήμιο να είναι ένας μόνο από τους θεσμούς τους οποίους έχουν υπό τον πλήρη έλεγχό τους.

Προκειμένου να στηρίξει αυτήν την υπόθεση, ο συγγραφέας αναφέρεται στο Διοικητικό Συμβούλιο του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας το οποίο, από τις αρχές του 20ου αιώνα, αποτελεί το πρότυπο για όλα τα πανεπιστήμια των ΗΠΑ, καθώς και σε μια συγκεκριμένη συνεδρίαση του 1971 με θέμα την αύξηση των διδάκτρων του πανεπιστημίου. Το Δ.Σ. απαρτιζόμενο από 24 μέλη έδειχνε αξιοθαύμαστη ενότητα στη λήψη αποφάσεων, ενδεικτική της ύπαρξης κοινού συμφέροντος· το θέμα των διδάκτρων δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, τα μέλη του σώματος είχαν κοινά συμφέροντα από τη στιγμή που μοιράζονταν κοινές ιδιότητες, στις οποίες όφειλαν την απαιτούμενη εξουσία και, τελικά, το κύρος για μια θέση στο Δ.Σ. Όλοι είχαν τεράστια οικονομική επιφάνεια, ανήκαν στην αφρόρροια του επιχειρηματικού κόσμου, πολλοί ήταν επίσημα πολιτικά πρόσωπα και κάποιοι

έλεγχαν τον Τύπο. Επιπλέον, η εκπροσώπηση των εγχρώμων ήταν ανύπαρκτη, η παρουσία των γυναικών εξαιρετικά χαμηλή, ενώ η εκπροσώπηση φοιτητών και ακαδημαϊκών κυμαινόταν από μηδενική έως απλά τυπική εφόσον, όποτε οι προτάσεις τους δεν συμβάδιζαν με τις επιλογές των υπολοίπων μελών, δεν εισακούονταν.

Ο Smith σκιαγραφεί ένα ολόκληρο δίκτυο εξουσίας αποτελούμενο από άτομα συγκεκριμένα και αλληλεξαρτώμενα μέσω συμμαχιών και ανταπόδοσης εξυπηρετήσεων, μη αντιπροσωπευτικό δείγμα της πλειοψηφίας του αμερικανικού λαού, το οποίο υποδεικνύει την ύπαρξη μιας ανώτερης ηγετικής τάξης. Στόχος της τάξης αυτής είναι να διατηρήσει και, κατά το πλείστον, να αυξήσει τη δύναμή της. Πολύ εύρηστο και, συχνά, μοναδικό μέσο για να το επιτύχει είναι η Ανώτατη Εκπαίδευση και τα ιδρύματα που την παρέχουν. Τα πανεπιστήμια λόγω συγκεκριμένων συνθηκών, απέκτησαν ζωτική σημασία για την άρχουσα τάξη στην εξυπηρέτηση των εκάστοτε αναγκών της.

Σύμφωνα με τον συγγραφέα, πρόκειται για φαινόμενο με ιστορική συνέχεια τέτοια που αιτιολογεί τις βαθιές κοινωνικές του προεκτάσεις, όπως επίσης και τη μορφή και τους στόχους της Ανώτατης Εκπαίδευσης στα μέσα της δεκαετίας του 1970. Ο Smith προχωρεί σε μια ιστορική αναδρομή διακρίνοντας τρεις κύριες περιόδους στην ανάλυση του φαινομένου:

- την περίοδο μετά το τέλος του αμερικανικού Εμφυλίου
- την περίοδο του τέλους του 19ου αιώνα και
- την περίοδο από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (έως τα μέσα της δεκαετίας του 1970).

Και στις τρεις περιόδους ακολουθείται ένα συγκεκριμένο μοτίβο στη σχέση άρχουσας τάξης και πανεπιστημίου. Οι ανάγκες της πρώτης εξέλισσονται ανά περίοδο ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες, ενώ ο ρόλος του πανεπιστημίου στην εξυπηρέτηση των αναγκών αυτών γίνεται ολοένα και σημαντικότερος. Όσο αυξάνεται η χρησιμότητά του, η άρχουσα τάξη εφευρίσκει όλο και περισσότερα μέσα αύξησης του ελέγχου της σε ολόένα και περισσότερα θέματα που αφορούν τον θεσμό, προκειμένου να προσανατολίσει την Ανώτατη Εκπαίδευση στις κατευθύνσεις που εκείνη επιθυμεί. Βραχυπρόθεσμα, οι εκάστοτε επεμβάσεις της έχουν ως αποτέλεσμα την ενίσχυση του θεσμού και γι' αυτόν τον λόγο γίνονται αποδεκτές με ευχαρίστηση. Μακροπρόθεσμα, όμως, δημιουργείται και ενισχύεται μια σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ των δύο. Η σχέση παρουσιάζεται πιο δεσμευτική για τα πανεπιστήμια, των οποίων η λειτουργία βασίζεται άμεσα στην οικονομική συμβολή των μελών της άρχουσας τάξης. Προκειμένου να διατηρήσουν τα οφέλη που

λαμβάνουν, διαμορφώνουν τον τρόπο λειτουργίας και προσανατολίζουν τους στόχους τους στην κατεύθυνση που αυτή υπαγορεύει εμμέσως ή αμέσως.

Ας πάρουμε, όμως, τα πράγματα με τη σειρά ακολουθώντας το χρονοδιάγραμμα του συγγραφέα:

(1) Η περίοδος μετά το τέλος του αμερικανικού Εμφυλίου. Τόσο αυτό καθεαυτό το τέλος του Εμφυλίου (1865) όσο και η νικηφόρα για τον Βορρά έκβασή του, σηματοδότησαν μια νέα εποχή για τις ΗΠΑ. Το γεγονός και μόνο ότι η χώρα βγήκε από μία εμπόλεμη κατάσταση δημιούργησε αυτόματα την ανάγκη αποκατάστασης των υλικών ζημιών. Συγκεκριμένα πρόσωπα –οι αποκαλούμενοι ‘Ληστές Βαρόνοι’ (Robber Barons)– διέθεταν τα απαραίτητα μέσα. Δημιούργησαν τεράστιες περιουσίες βασισμένες στις μεγάλες βιομηχανίες του χάλυβα, του πετρελαίου και των σιδηροδρόμων και αποτέλεσαν την καπιταλιστική τάξη της εποχής με αποκλειστική σχεδόν πρόσβαση στα μέσα παραγωγής.

Ειδικότερα, όμως, η έκβαση του πολέμου άνοιξε τον δρόμο για την ανάπτυξη της ανταγωνιστικής αγοράς. Η φύση της οικονομίας του Βορρά χαρακτήριζε την οικονομία ολόκληρης της χώρας που στηριζόταν πλέον στη βιομηχανία. Η ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού υπαγόρευσε την ανάπτυξη της υπάρχουσας τεχνολογίας αλλά και της έρευνας σε συγκεκριμένους τομείς, τη ζήτηση ατόμων με εξειδικευμένες τεχνολογικές γνώσεις, ικανών να στελεχώνουν ανάλογες θέσεις στη βιομηχανία, καθώς και την ανάγκη εσωτερικής οργάνωσης του οικοδομήματος, δηλαδή άτομα εκπαιδευμένα στη διοίκηση, τη διαφήμιση και τις πωλήσεις.

Ο πανεπιστημιακός θεσμός, έπειτα από επεμβάσεις των καπιταλιστών, διευρύνθηκε. Διείσδυσαν στα διοικητικά συμβούλια και έγιναν, μέσω της φιλανθρωπίας, οι κύριοι χρηματοδότες του σχεδίου μεγέθυνσης των πανεπιστημίων. Ο αριθμός των τελευταίων αυξήθηκε και ο μεταξύ τους ανταγωνισμός για εύρεση επαρκούς χρηματοδότησης οδήγησε στη θετική ανταπόκρισή τους στις απαιτήσεις των χορηγών. Παράλληλα, το πρόγραμμα σπουδών τροποποιήθηκε: με την εισαγωγή της διοίκησης επιχειρήσεων και των θετικών επιστημών ‘έσπασε’ η κυριαρχία των ανθρωπιστικών επιστημών. Προωθήθηκε η εξειδίκευση με την ίδρυση νέων τμημάτων και ερευνητικών προγραμμάτων, καθιστώντας το πανεπιστημιακό οικοδόμημα πολύπλοκο.

(2) Τα τέλη του 19ου αιώνα. Οι μεγαλύτεροι καπιταλιστές της εποχής, ο John Rockefeller και ο Andrew Carnegie, ίδρυσαν τότε δύο φιλανθρωπικά ιδρύματα, μέσω των οποίων ανέλαβαν να οργανώσουν τα εκατοντάδες πανεπιστήμια που υπήρχαν στη χώρα. Οι προϋποθέσεις χρηματοδότησης που

έβηταν τα ιδρύματα είχαν ισχύ άγραφου νόμου και προωθούσαν τα συμφέροντα των ιδρυτών τους. Στη μάχη των πανεπιστημίων για εξεύρεση πόρων, επιβίωσαν εκείνα που αποτελούσαν την αφρόκρεμα και τα οποία συμμορφώθηκαν με τους κανόνες των οργανισμών. Αποτέλεσμα ήταν να εξαφανιστούν πολλά μικρότερα ιδρύματα.

(3) Η περίοδος μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Από το 1945 και εξής παρατηρήθηκε ένας συνασπισμός εξω-πανεπιστημιακών δυνάμεων, των επιχειρήσεων, των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και του κράτους. Η θέση των 'φιλανθρωπικών' ιδρυμάτων ήταν απολύτως ξεκάθαρη. Από τη δεκαετία του 1950 και μετά, τα μεγαλύτερα από αυτά συνενώθηκαν σε έναν οργανισμό τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου του οποίου αποτελούνταν από 16 μεγαλοεπιχειρηματίες και 12 πρόεδρους πανεπιστημίων, πολλοί από τους οποίους διατηρούσαν ταυτόχρονα και τις δύο ιδιότητες. Επισήμως, σε φυλλάδιο που εξέδωσε ο οργανισμός αιτιολογεί τη χρηματοδότηση των πανεπιστημίων ως εξής:

- αποκόμιση νέας γνώσης μέσω της έρευνας και της εξειδικευμένης διδασκαλίας·
- δημιουργία επαρκώς εκπαιδευμένου, μορφωμένου ανθρώπινου δυναμικού· και
- συμβολή στη δημιουργία οικονομικού, πολιτικού, κοινωνικού κλίματος τέτοιου μέσω του οποίου οι εταιρίες να μπορέσουν να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν

Τα κίνητρα παύουν, ακόμη και στους τύπους, να είναι φιλανθρωπικά και τα πανεπιστήμια αντιμετωπίζονται ως μια καλή επένδυση. Οι φοιτητές θεωρούνταν πολύτιμο μελλοντικό κεφάλαιο για μια επιχείρηση καθώς εκπαιδεύονταν έτσι ώστε να είναι ικανοί να χειριστούν πολύπλοκα ζητήματα τόσο της κοινωνίας όσο και μιας εταιρείας. Κατά κοινή ομολογία, ένα μορφωμένο-δημιουργικό άτομο και παράγει αλλά και καταναλώνει περισσότερο, ενισχύοντας ποικιλοτρόπως το καπιταλιστικό σύστημα, την κορωνίδα στο σύστημα αξιών της μεταπολεμικής Αμερικής. Βασικός στόχος της πολιτείας ήταν να προασπιστεί τον 'αμερικανικό τρόπο ζωής' εχθροί του οποίου ήταν τα λεγόμενα σοσιαλιστικά, αντι-ιμπεριαλιστικά μπλόκα. Παρουσιάζεται η ανάγκη για εσωτερική, κοινωνική σταθερότητα έτσι ώστε το κράτος να αντιμετωπίσει, ανεμπόδιστα, τους εξωτερικούς του εχθρούς.

Το κλειδί στο πρώτο σκέλος κάλυψης της ανάγκης αυτής ήταν η αποφυγή της ανεργίας. Για να δοθεί λύση στο πρόβλημα η κυβέρνηση κατανάλωνε η ίδια τα πλεονάσματα σε ενίσχυση της άμυνας της χώρας. 'Στρατιωτικοποίη-

σε', δηλαδή, την οικονομία θέτοντας τον στρατό ως κύριο σταθεροποιητικό και αναπτυξιακό της παράγοντα. Δίχως όμως κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό, το οικοδόμημα αναγκαστικά θα κατέρρευε, εφόσον θα δυσλειτουργούσε. Παράλληλα, χωρίς ανάπτυξη της έρευνας, το οικοδόμημα θα κρινόταν αναποτελεσματικό, καθώς η υπάρχουσα τεχνολογία θα ήταν ξεπερασμένη ενώ, αντίθετα, οι αντίπαλες χώρες θα την είχαν αναβαθμίσει. Γι' αυτόν τον λόγο η κυβέρνηση επένδυσε επιλεκτικά σε αναπτυξιακά προγράμματα που, δίχως τη συνεισφορά της, δεν θα μπορούσαν να λειτουργήσουν. Το πανεπιστήμιο έγινε ενεργό τμήμα της παραγωγικής διαδικασίας καθώς τα 'προϊόντα' του -απόφοιτοι και έρευνα- εξελίχθηκαν σε απαραίτητο συστατικό του συστήματος.

Την ίδια περίοδο, το ίδιο το καπιταλιστικό σύστημα είχε την ανάγκη να επιβιώσει των ταξικών αναταραχών, των οικονομικών ή μη πολέμων μεταξύ των εθνών, να δημιουργήσει προγράμματα υποστήριξης φιλικά προσκείμενων κρατών και να αποκτήσει τον έλεγχο των μέσων κοινωνικοποίησης της εργατικής τάξης ώστε να προβάλλεται ως η μόνη θετική για όλους λύση, απουσία εναλλακτικών. Κρίθηκε απαραίτητη η ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού μορφωμένων ανθρώπων ικανών να διαχειριστούν τα προβλήματα αυτά. Παράλληλα, με την ανάπτυξη της βιομηχανίας, μειώθηκε η ζήτηση για απλούς εργάτες και αυξήθηκε η ζήτηση για άτομα με ανώτατη μόρφωση. Η απαίτηση αυτή εντάθηκε εξαιτίας της ραγδαίας ανάπτυξης των εταιρειών παροχής υπηρεσιών και την ανάλογη ανάπτυξη της γραφειοκρατίας στον ιδιωτικό και, κυρίως, στον δημόσιο τομέα που απασχολούσε ολοένα και μεγαλύτερο αριθμό αποφοίτων.

Με δεδομένο ότι το μεγαλύτερο μέρος των εξόδων για πανεπιστημιακή εκπαίδευση καλυπτόταν από το κράτος, η εργατική τάξη στελέχωνε τη μεγαλύτερη μερίδα των φοιτητών. Η υπόσχεση, όμως, που δινόταν στους φοιτητές αυτούς και, επομένως, το ισχυρό κίνητρο για εισαγωγή στο πανεπιστήμιο, ήταν καλύτερο επίπεδο ζωής και κοινωνική αναβάθμιση. Το πρώτο, όπως παραδέχεται ο συγγραφέας, εν μέρει αλήθευε, όσον αφορά το δεύτερο, όμως, διατηρεί έντονα τις ενστάσεις του.

Θεωρεί ότι, στα μέσα της δεκαετίας του 1970, το πανεπιστήμιο διαμορφώθηκε υπό τις επιταγές των λίγων προνομιάτων και από βάθος χρόνου, λειτουργεί υπέρ και στα πρότυπα του καπιταλιστικού συστήματος. Σαφέστατα επηρεασμένος από τη μαρξιστική ανάλυση, εκτιμά ότι οι φοιτητές, παρά την Ανώτατη Εκπαίδευσή τους, δεν παύουν να πληρούν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εργατικής τάξης ενώ και δομικά εξυπηρετούν το σύστημα με

τον ίδιο τρόπο που το εξυπηρετούσαν άλλοτε οι απλοί εργάτες. Στο σημείο αυτό, αναφέρεται στο φαινόμενο του *college educated worker* και σε ουσιαστική διεύρυνση της εργατικής τάξης. Η ψευδαίσθηση της κοινωνικής αναβάθμισης που βιώνουν οι φοιτητές, προβληματίζει τον Smith όσο και η ψευδαίσθηση της ανεξαρτησίας του πανεπιστημιακού θεσμού. Το πανεπιστήμιο για τον συγγραφέα, παράγει αποφοίτους οι οποίοι ως φοιτητές έχουν ήδη ενστερνιστεί τις βασικές αρχές του καπιταλισμού, της υποταγής στην εξουσία και της ανταγωνιστικής αγοράς. Μέσα από ένα σύνολο συνθηκών αλλά και την ιεραρχική δομή του πανεπιστημίου, οι φοιτητές αυτοί έχουν συνηθίσει στην ιδέα της μη άσκησης ελέγχου σε έναν θεσμό που τους αφορά άμεσα. Πληροφορούνται πως ο καλύτερος, άρα και ο μόνος, δρόμος που μπορούν να ακολουθήσουν είναι ο δεδομένος και καθήκον προς τον εαυτό τους και την πολιτεία είναι να τον υπηρετήσουν όσο καλύτερα μπορούν – με τις μεταξύ τους σχέσεις αποκλειστικά ανταγωνιστικές και με στόχο τη διάκριση και την πρωτιά.

Για τον Smith, η εργατική τάξη είναι αυτή που τελικά ζημιώνεται και, μαζί της, η πλειοψηφία των πολιτών. Θεωρεί πως μόνο μέσω της συνειδητοποίησης της κοινωνικής θέσης των αποφοίτων και την απαλλαγή από την ψευδαίσθηση της κοινωνικής αναβάθμισης, όπως επίσης και μέσω της συνειδητοποίησης της διεύρυνσης των παραδοσιακών τάξεων καθώς και της έννοιας της εκμετάλλευσης θα μπορέσει να ανατραπεί ένα σύστημα χειραγώγησης τόσο ισχυρό, που χρησιμοποιεί ως μέσο τον θεσμό οποίος θεωρείται πρόμαχος της ελεύθερης επιλογής και της διεύρυνσης του πνεύματος.

Εκτιμά ότι μια επαναστατική-ακτιβιστικού τύπου κίνηση εκ μέρους των φοιτητών, όπως αυτή που έλαβε χώρα το ακαδημαϊκό έτος 1967-68, όταν περισσότεροι από 100.000 φοιτητές σε εθνικό επίπεδο διαδήλωσαν στους δρόμους των ΗΠΑ, είναι περισσότερο από πιθανό να επαναληφθεί. Το κατά πόσο η νέα κατηγορία εργατή, ο μορφωμένος εργάτης, θα συνασπιστεί με τους παραδοσιακούς τύπους εργατών σε μια συνολική κίνηση εναντίον του συστήματος, εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Ο Smith, στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου προσεγγίζει τους παράγοντες αυτούς βάσει μαρξιστικών αναλύσεων, για να καταλήξει στο ότι η συνειδητοποίηση της κοινωνικής θέσης των αποφοίτων είναι το κλειδί που θα ανοίξει την πόρτα στον σχηματισμό μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας.